

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

**GÜNEY-DOĞU AVRUPA
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

I

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ

1972

AHMED RASİM'DE DİL VE USLÛB

M. Necmeddin Hacıeminođlu

Eskilerin «üslûb-ı beyan aynıyle insan» sözü bir hakikatin ifadesidir. Gerçekten hangi sahada olursa olsun, bir san'atkârın üslûbu ile karakter ve şahsiyeti arasında «sıkı bir münasebet» vardır.

Yazarlar ve şairler bahis konusu olduğu takdirde, denilebilir ki, *üslûp* san'atkârın mizacının, şahsiyetinin, kültürünün; dikkat, itina, titizlik veya derbederliğinin; merak ve temayüllerinin; hayat hadiseleri karşısındaki tavır ve davranışlarının kelime ve cümlelerle yapılmış resmidir. Bunun içindir ki, bir san'atkârı şahsen tanıyor fakat karakterini bütün incelikleri ile bilemiyorsak, onun üslûbuna dikkat etmeliyiz. Şahsiyetinin karanlık noktalarını üslûbu bize aydınlatacaktır. Yahut, aksine, bir yazarın üslûbunda izahını yapamadığımız hususiyetler görmüşsek, bunu aydınlatmak için de onun karakter ve şahsiyeti üzerine eğilmeliyiz. Hayatına yön veren hadiseleri bulmalıyız. O zaman anlaşılmayan noktalar kolayca aydınlığa kavuşur.

Ancak, üslûb nasıl san'atkârın şahsiyetine bağlı, onun ile alâkalı ise, şahsiyetin teşekkülü de başka şartlara ve unsurlara bağlıdır. Bahis konusu yazar olduğuna göre, onun şahsiyetine tesir eden bu unsur ve şartlar şöyle sıralanabilir. San'atkârın :

1. Mizacı,
2. Kültürü,
3. San'at ve estetik anlayışı,
4. Gayesi,
5. Yetiştii edebî çevre : bu çevrenin yazı dili ve umumî üslûbu, kelime kadrosu, beyan tarzı, söz san'atlarına verdiği önem, itibar ettiği edebî akımlar. Okuyucu zümresinin seviyesi. Yazar için konu teşkil edecek malzemenin mahiyeti ve zenginliği. Cemiyetin sosyal ve siyasî yapısı.

Ahmed Rasim'e bu noktalardan bakalım :

1. Neş'eli, zevk ve eğlenceyi seven, derviş-meşrep, alaycı ve dışa dö-

nük bir mizac. Etrafına karşı dikkatli ve müşahede kabiliyeti keskin.

2. Devrinin şartlarına göre mükemmel denebilecek bir tahsili var : Darüşşafaka Lisesini bitirmiş. Fransızca biliyor. Alaturka musikiye, başarılı besteler yapacak derecede vâkıf. Dost ve arkadaş muhiti geniş. Çok geziyor, çok görüyor, çok okuyor.

3. Edebî akımlardan realizmi benimsemiş bir yazardır. Şekîl güzelliklere ve dış görünüşe pek önem vermiyor. Öğretici mahiyette olan ciddi eserleri dışındaki edebî yazılarında güzelin peşinde değil, komiğin peşindedir. Yazarken itina ve titizlikten uzak kalmıştır.

4. Gayesi, bir kısım eserlerinde öğretmek, bir kısım eserlerinde de devrini, muhitini, cemiyetin bazı müesseselerini ve aksayan taraflarını tenkid ve karikatürize etmektir. Buna, çok çeşitli konularda yazı yazmak temayülünü de eklemeliyiz.

5. Yetiştigi edebî çevre «san'at san'at içindir» düsturuna inanmıştır. Şekle ve dış görünüş güzelliğine çok önem verir. Süslü ve itinalı bir üslûb anlayışı yaygındır. Birçok yazarlarda yeni ve nâdir kelimeler bulup kullanmak merakı vardır. Hâlid Ziya, Cenab Şehabeddin ve Hüseyin Cahid gibi birinci sınıf yazarların kalemi ile, Türk Edebiyatında yeni bir nesir dili teşekkül etmiştir.

Bir yanda da bu san'at anlayışının dışında kalan ve onun kaidelerine uymayan Ahmed Midhat Efendi, Hüseyin Rahmi ve Mehmed Âkif vardır. Râsim daha çok bu çığırın tesiri altındadır.

Tabîî çevre olarak da, çeşitli semtleri, tip tip insanları ve hayat tarzları ile değişik mahiyetler ihtiva eden İstanbul vardır.

İşte bütün bunlar Ahmed Râsim'in üslûbunun teşekkülünde müessir olmuşlardır.

Çeşitli konularda, çeşitli türde ve pek çok sayıda eser vermiş olan Ahmed Râsim'in, biraz da bu sebeple, bütün yazılarında umumî bir üslûp tesbit etmek imkânsızdır. Yani, onun «üslûbu yok, esâlibi vardır»¹.

Bu sebeple, müellifin sayıları yüz kırkı bulan² eserlerini, dil ve üslûb bakımından taşıdıkları hususiyetleri nazar-ı itibara alarak, üç guruba ayırmayı ve her gurubu ayrı ayrı incelemeyi uygun bulduk. Çünkü Ahmed Râsim'in bu üç guruba ait eserlerinin dili ve üslûbu birbirinden o kadar farklı-

1 Abdülhak Hamid bu sözü Makber Mukaddemesi'nde kendi üslûbu için söyler.

2 Sabri Esad Siyavuşgil, *Ahmed Râsim Maddesi, İslâm Ansiklopedisi*. ve tâbiî orman sahalarının daha geniş olması gerekmektedir. (*Trakya ve bil-*

dır ki, bunlardan yalnız bir veya iki gurubu tanıyanlar, müellifin kalemini bütünüyle tanımış olamazlar. Halbuki bir Hâlid Ziya, bir Cenab Şehabeddin ve Ahmed Hâşim için aynı şeyi söylemeyiz. Bu sebeple, Rasim hakkında tam bir fikir verebilmek amacı ile, aslında pek değişik hususiyetler göstermeyen tarihlerinin ve dinî, içtimâî eserlerinin diline de kısaca temas etmek istiyoruz.

1. *Tarihleri, dinî, içtimâî ve ilmî konulara dair yazdığı ciddi inceleme eserleri :*

Bu tip eserlerinde Ahmed Râsim, devrinin umumî yazı dili geleneğinin dışına çıkmaz. Üslûbu, ikinci dereceden bir yazar hüviyeti gösterir. Meselâ Hâlid Ziya, Hüseyin Cahid, Cenab Şehabeddin ve Ahmed Hâşim gibi «şahsiyet sahibi» bir kalemi yoktur. Alışıla gelmiş kelime ve tâbirleri «seçmeden kullanmak» suretiyle zamanın umumî sözlüğü içinde kalır. Belli kaidelere göre kurulmuş normal nesir cümleleri ile tam bir tabîlik örneği verir. Buna ilâveten, cümlelerinin basit ve kısa, ifadesinin rahat ve özensiz oluşu ile dikkati çeker. Fakat bunlar, devrinin edebî dilde aradığı güzellik anlayışının ölçüsüne vurulursa, ona «üslûp sahibi bir yazar» olmak vasfını kazandırmaz.

Oysa ki, büyük yazarların, umumiyetle, kendilerine has bir kelime kadroları, hattâ çok sevdikleri bâzı sözler ve tâbirler vardır. Bunlar çoğunlukla onlar tarafından yazı diline sokulmuş veya meşhur edilmiştir. Onun için de bu kabil kelime ve tabirler onların kalemlerinde bir çeşit «tik sözler» dir. Ve imzaları olmasa dahi bu «tik sözler» yazarları okuyucuya tanıtan «ip uçları» dır. Cümleler de farklı bir iç yapıya sahiptirler. Meselâ Hâmid'de, Hâşim'de olduğu gibi.

Ahmed Râsim ise, inceleme mahiyetindeki bu tip eserlerinde bir üslûb yaratmak için cehit göstermez. Esasen, üçüncü grupta inceleyeceğimiz yazıları olmasa idi, bugün Ahmed Râsim tarzı bir üslûbtan bahsedilemeyecekti.

Ciddî edalı bu çeşit yazılarında ifadenin özensiz ve rahat, cümlelerinin de umumiyetle kısa ve basit olduğunu söylemiştik. Gerçekten Ahmed Râsim'de iç içe girmiş uzun birleşik cümlelere pek tesâdüf edilmez. Bir takım zarf-fiillerle, edatlarla ve «ki»lerle birbirine bağlanmış uzun cümlelerin azlığı, Râsim'in bütün yazılarında görülen tek ortak husûsiyettir, diyebiliriz. Ancak, ileride göstereceğimiz sıralama ve tasvirler bunun dışındadır.

Ahmed Râsim sadece kısa ve basit cümlede kalmaz. İfadesi de açıktır. Başkalarına benzememe, herkesten güzel yazma gibi bir endişesi, bir titizliği olmadığı için, konuya hemen girer. Açık cümlelerle meramını anlatır. Itnaba

düşmez. Bu hâli ile Ziya Gökalp'in açık ve kesin «hendesi» üslûbuna yaklaşır. Ancak, bu husûsiyetin yalnız ciddi edalı eserlerinde bulunduğunu tekrar hatırlatmakta fayda vardır.

Bu eserlere yazdığı «önsöz»lerde ise Râsim tamamiyle, terkiplerle dolu ve resmî edalı eski yazı dili geleneğini devam ettirir. Bunlar bazan, dördüncü bir kategori teşkil edecek kadar, kitap muhtevasının üslûbundan ayrılır. Eserlerinin çoğunu umumiyetle itinasız, hattâ «çala kalem» yazan Ahmed Râsim'in, bahis konusu «mukaddime»lerde, tabiiliği bırakarak, eski inşa tarzına özendiği görülür. Öyle anlaşılıyor ki müellif, ciltler dolusu yazıları kaleme alırken göstermek lüzûmunu duymadığı itina ve titizliği, sun'liğe kaçacak bir özentî ile, birkaç sayfalık «mukaddime»lerde göstermiştir. Esasen aynı endişeyi her an duysa idi, belki de bu kadar çok, uzun ve çeşitli yazamazdı.

Birkaç örnek :

«Cenâb-ı hayrî'l-hâfızın, ser-nâme-i kitâb-ı hilâfet ve zîver-i serir-i saltanat, halife-i rûy-i zemin ve mahbûb-ı habîb'i-rrabbü'l-âlemîn, veliyy-i ni'met-i ulviyyet-karîn, şehri-yâr-ı diyânet-güzîn efendimiz hazretlerinin nûr-ı feyyâz-ı kur'ân ve feyz-i kerîm-i ramazan hürmetine her türlü avâriz-ı kevnîyeden masûn ve zât-ı ferîşte-sıfat-ı mülükânelerini tevfikat-ı sübhaniyeye mazhariyetle kâmbîn buyurarak zıll-ı zalil-i mekârim-delil-i hüsrevânelerini mufârik-ı ibâd-ı müsliminde bed-nüsûn buyursun âmîn» (*Menakıb-ı İslâm, Darü'l- Hilâfetü'l-Âliye 1325 İstanbul, s. 7*).

Bu fazla resmî ve külfetli üslûp Râsim'in sadece «Mukaddime»lerindedir. Kitabın muhtevâsına geçince, derhal terkiplerin çözüldüğü, aşırı tâzim ve hürmet ifade eden klişeleşmiş resmî ıstılahların kaybolduğu görülür. Nitekim, aynı eserden alınan şu satırlar, «mukaddime» ile kitap muhtevâsı arasındaki bu bariz farkı göstermektedir :

«Kâtib-zâde, hatt-ı sülûs ve nesihî Kevkeb Hâfız Efendi'den istikmâl ve ketebeyi Hoca Râsimden ahz eylemiştir. Garib olan bir şey var ise, o dahi üstâdı Hoca Râsim'in hatt-ı ta'likde kendisine şakird olması ve ikisinin hatt-ı mezkûrede bir arada icâzet almasıdır».

«İşte cami-i şerif-i mezkûrde medâr-ı ziynet olan «zevâhir-i cevâhir» bu beş üstâdın mahsûl-ı hâme-i ma'rifetidir» (*Menakıb-ı İslâm, s. 72*).

Bu üslûbun, konunun dine ait oluşundan geldiği sanılabilir. Fakat müellifin ciddi konuları ihtiva eden başka eserlerinde de aynı şeyi görmekteyiz. Meselâ bir başka kitabın önsözü :

«Tarz-ı cedîd-i imlânın mûcib olduğu suhûlet ve tebeyyün-i maksûd ve tebliğ-i meramda câiz olduğu sadegi ve letâfet, bu gün münşeât-ı kadîmde müsta'mel tarz-ı tebeyyün ve tebliğe göre her vechile makbul olup, bilhâssa zamanımızda gittikçe tekemmül eden üslûb-ı osmâniyenin de bu kalıpta tedvini icâb etmektedir. Gerçi eyâdi-i kari'inde bu maksadı ifa etmek üzere tertib edilmiş birkaç münşaât-ı cedîde vardır (*Mükemmel Münşaat*, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1318 İstanbul, s. 3).

Aşağıdaki örnekler ise «mukaddime»lerle eser muhtevası arasındaki üslûp farkını daha iyi belirtmektedir :

«Çinlilerin bu ana kadar gayb etmedikleri etvar u ahlâk-ı milliyelerini muhafaza etmelerine bir adam bâis olmuştur. Bu adam Konfüçyüs nâmiyle benâm olan hakîmdir. Bu adamın yaptığı kitap imparatorlukta âdetâ bir kitâb-ı nâzil hükmünde olup, vezâif-i ahâli ile iştigal etmek ve yâhud edib geçinmek isteyenlerin nokta-i hareket ve gâye-i vusullarıdır. Memuriyet tevcihinde ve daha sair husûsatta bu kitabdan imtihan ederler.» (*Terakkiyat-ı İlmiye ve Medeniye*, Matbaa-yı Ebüzziya, İstanbul, 1304, s. 5).

«İskender Asya seferine gitmeden evvel Delfi hâtiflerine müracaat eyledi. Delfi rahibesi, orada bulunan sehpanın üzerine çıkması için mümanaatda bulundu ise de genç kumandan yine onu şiddetle sürükledi. Kadın İskender'in bu hâlini görünce :

«Oğlum sana kimse mukavemet edemez» dedi. İskender de bu sada-yı hâtıfî bana yeter. Bundan başkasını istemem diye cevap verdi» (*Ezhâr-ı Tarihiye*, Matbaa-yı Ebüzziya, İstanbul, 1304, s. 10).

2. Edebî Eserleri :

Roman, hikâye, hatırat ve seyahatnâme gibi edebî eserlerinde, Ahmed Râsim'in devrine göre oldukça sade bir dili ve özentsiz, rahat bir üslûbu vardır. Kelimeler günlük hayatın sözlüğünden «seçilmeden» alınmıştır. Yâhut o intibâı verir. Cümleler oldukça kısadır. Çok def'a üç-dört kelimeyi geçmez. Buna «telgiraf üslûbu» diyebiliriz. Bir fiil için birkaç zarf, bir fâil için birkaç sıfat kullandığı nâdirdir. Fakat bu sadeliğe rağmen gerek çevre ve dekor tasvirlerinde, gerekse kişi ve ruh tasvirlerinde teferruata kaçtığı görülür. Tanıtmak istediği eşyanın veya şahsın hiçbir husûsiyetini ihmâl etmez, atlamaz. *Servet-i Fünûn*'un bâriz husûsiyetlerinden biri olan, göze ait intibaların ön plânda tutulması, realizm anlayışı ile de birleşerek, Ahmed Râsimde mübalâğalı bir şekil almıştır. Etrafına böyle, âdetâ bir objektifin arkasından bakan yazar, bu aşırı realist tarafıyla çok def'a okuyucuyu bıktırmaktadır. Ahmed Râsim'deki bu mübalâğalı ve bıktırıcı teferruata dalma

merakı üçüncü guruba ait eserlerinde daha canlı örnekleriyle gösterileceği için, burada tafsilâta girilmemiştir. Şimdi hikâyelerinden «telgraf üslûbu» ile yazılmış birkaç tasvir okuyalım :

Fizikî Tasvir :

«Sevimlidir. Orta boylu, biraz irice başlı, saçları tıraştan tıraşa tarandı-
ğından kıvrıkcık, girift bir manzarada, siyah bir küme hâlinde bulunur. Al-
nı geniş az çizikli, gözleri bir nazar-ı medîde ile parlak. Ekseriya hazin du-
dakları kalın. Hey'et-i umumiye-i vücûdu biraz semizcedir. Fakat söylemek
istediği zaman irticalin en büyük nümunesini gösterir. O nazar değişir. Yüzü
muhatabını kendine celb edecek derecede lâtif bir tarz-ı tekkellüm alarak,
tatlı tatlı başlar».

Ruhî Tasvir :

«Aşüfte-hâl ise de aşüfte -meşrep değildir. Hicap onu saatlerce kıpkır-
mızı bırakır. Natıkasını keser. Günlerce ta'zib eder. Herkese açılmaz. Yar-ı
cân bildiklerine herşeyini söyler. Utaacağı maddeleri bile birer birer anla-
tır. Lâkin ifrat onun en ziyade sevdiği bir hâl-i ma'nevî olduğundan, kurtu-
lamaz. Herşeyini büyültür.

Biraz da saflığı vardır. Düşünce bu saflığından da hurûc eder. Fakat
ne çare? Düşünmez. Gördüğüne inanır. Suver-i hariciye onu şiddetle iştigal
eder» (*Biçare Genç*, İstanbul, 1316, s. 7-9).

Çevre Tasviri :

«Ufak bir sofayı geçtikten sonra Salim bir kapı açtı. İçeriye girdik.
Odası şâyân-ı tasvirdir. Girer girmez nazarım öteye beriye serilmiş bir ta-
kım eşyaya müsadif oldu. Tâ köşede urbaları karma karışık bir surette du-
ruyor. Konsolun tarafında bira, rakı şişeleri, kadehler, şu bardakları, meze
tabakları. Konsolun tarafında bir takım kitap, kâğıd, hokka nâmına âlât-ı
tahriye bulunuyordu. Şu bir iki gün içinde pek ziyade sıkılmış olduğundan
perdeleri kâmilten çıkarmış. Güyâ göç edecek imiş gibi ne kadar malı var
ise bu odaya yığmış idi» (*Biçare Genç*, İstanbul, 1316, s. 13-14).

Sadece tasvirlerinde değil, hadiseleri hikâye ederken de basit ve kısa
cümleleri tercih eden yazarın, aynı zamanda özentisiz, sade ve rahat bir ifa-
de tarzı vardır.

«Akşam saat ona kadar oturduk. Kimse şu âlemimizi ihlâl etmedi. Kalk-
tık. Gezine gezine bulduğumuz yere geldik. Veda etmek üzere iken, beni
iğfal etmeyeceğinize yemin edersiniz değil mi dedi. Evet onu iğfal etmiyece-

ğime yemin etmiş idim. Yine vâdimi tekrar ettim. Ayrıldık. Ben soluğu Emperyal otelinde aldım. Hazır çalgı da var. Şişemle karşı karşıya oturdum. Piyasa devam ediyordu. Bir aralık birkaç kadınla beraber geçti. O gece saat dördte odama geldim. Madam şaşırdı. Bu kadar içtiğim yok idi. Nasıl yat-tım ise öyle kalktım. Kahvem i içtim. Sigaraları tazeledim. Saat üçte giyin-meğe mecbur idim. Zira yine beşte fenerde buluşacak idik». (*Biçare Genç*, İstanbul, 1316, s. 36-37).

«Mediha bundan haz etti. Kendi hayaline ferifte oldu. Anlaşılmaz bir meserret-i hafiye ile sevindi. Âdetâ ona ısındı. Halbuki hakikat derhal kuvve-i mü'essiresiyle tezahür ederek kızın kalbini kırdı. O zaman bir teessür-i mübhem ile müteessir oldu» (*Afiye*, İstanbul, 1310, s. 23).

Ahmed Râsim kahramanlarının üslûbunu da gayet iyi tayin eder. Onun eserlerinde halka mensub çeşitli tipler, tamamıyla kendilerine has bir ifade şekli kullanırlar. Meselâ İstanbul'un kenar mahallelerinde kadınların aralarında yaptıkları konuşmalar :

«— Remziye hanım için bugünlik, yarınlik diyorlar... Kendisini hiç bilmiyormuş. Hekimler getirmişler, okutmuşlar, bir türlü kendisine gelemiyormuş... Gelebilir mi ya!... Bu ne yüz karası... Sahih ise gözleri kör olsun, içi bağı çıksın. Yumurcaklar çıkarsın...»

«Fena imiş, sonra tövbekâr olmuş. Şimdi çoluk çocuk sahibi bir kadın... Kadın ammâ... Eteğinin ucunu göremezsin.. Beş vakit namazında niyazında» (*Fuhs-ı Atik*, İstanbul, 1340, s. 8).

«— Efendinin gelini bir acâib... Galiba mektepli imiş... Geçen gün dükkâna gelmiş idi.. Deli mi, divane mi, nedir? Yüzünü bir açar, bir kapar, dükkândan dışarıya bakar... Güler.. Az kaldı kovacaktım.. Bizim dükkân alışveriş yer i ammâ, bu türlü şey değil..» (*Fuhs-ı Atik*, s. 9).

«— Ama biz vaktiyle söyledik... O herife vermeyin, onun Beyoğlund a girdisi çıktısı var diyorlar, dedik. Dinlemediler, verdiler... Meğêr varmış... Yavrucuk farkına varmış... Kurmuş, kurmuş, bir şey de söyleyememiş... Baba değil ki, ejderha... Lâf mı söylenir?... İşte en nihayet yatağa düşmüş. Aman... Allahım, sen benimkini sakın. Hammal olsun da evini bilsin... Elvêrir» (*Fuhs-ı Atik*, s. 12).

Ahmed Rasim seyahatname ve hâtıra tipindeki eserlerinde nispeten bu ölçünün dışına çıkarsa da, gene ana çizgiden uzaklaşmaz. Cümleler biraz daha uzun fakat girift değildir. Tasvirler biraz daha renkli ve teferruatlı fakat insanı bıktırarak kadar mübalâğalı sayılmaz. Bir seyahatnameden alınan şu satırları okuyalım :

«Sofya'ya pusarık bir hava ile girdim.

«Yedi sekiz sene evvel bir daha görmüş olmaklığım hasebiye istasyonu gözüüm ısırdı. Hamal önde, ben arkada, bir kapıdan girdik, öbür kapıdan çıktık. Sıra ile dizili beş altı otomobil, biraz ileride bir kaç fayton, çamur içinde bir meydan, fes, şapka, kalpak, sağ tarafta sarı, nefti vagonlu bir tramvay, izdiham arasında başı çıplaksa ayakları örtülü, ayakları çıplaksa başı kapalı bir iki çocuk, eteklerini toplamış bir madama, eli ardında, yüksek bakışlı bir Alman zabiti,... Anladım. Başka bir şehirde değilim. Arada bir fark varsa bile bizim hammalların millî kıyafeti ile buradaki hammalların yakaları yazılı nohûdî caket, pantolonu arasındaki fark kadar cüz'i... Yoksa para isteyiş, duruş bir, göz ucu ile bakarak istemiyormuş gibi davranışı aynı fakat fazla olarak buradakiler Türkçeye daha vakıf, daha anlayışlı, daha anlatışlı».

«Tirenden pek yorgun, âdeta halsiz inmiş idim. Sarsıntı, uykusuzluk ne olsa çekilmiyor».

«İki üç def'a gelip geçtiğim için gece olduğu halde bile Bulgaristan'a girdiğimizi anlamış idim. Nasıl?.. Arz edeyim : Evvelâ âmir edalı bir yüz vagonun aralığında görünüp geçdi. Arkasından kapelası çatık kaşlarına kadar inik biri bizi süzerek ilerledi. Daha arkasından posbıyık bir polis göründü. Bunlar, diğer yolcuların aralarına girmeleri yasakmış gibi, birbirleriyle de konuşmuyorlardı.»

«Arası çok geçmedi. Yeni bir kontrol başladı: Pasaportları yoklayıp topladılar, biletlerimizi bir daha deldiler, bavullarımızı bir daha açıp araştırdılar. Bütün bu mu'ameleler bizim «kafa tutma» dediğimiz tavırlarla, fasıllı surette yapılıyor, bu müddet zarfında yalnız üç kelime işitilebiliyordu :

— Bilet!

— Pasaport!

— (Parmakla bavul gösterilerek) Aç!

Oh! ne sade bir münasebet değil mi? Fakat sadeliğin bir ciheti var ki hoş gitmiyordu. Çünkü bizi her dalışımızda bu üç kelimedenden biri uyandırdı.

Kadınlarımızın dedikleri gibi (iki esneme bir uyku) yerini tutsa idi Galib Bahtiyar'la ben eshab-ı kehfe döner idik» .(*Romanya Mektupları*, İstanbul, 1333, s. 3).

«Bilmem ne oldu? Vagonun aralığından bir gürültü işitilmeğe başladı. Eğildim, baktım. Bir kaç hammal yürüyüş ediyorlar. Bana ne? Fakat görünürde kondüktör yok! Hamallar da bizim kompartımanın önüne dikildiler.

Konuştular. Münasib görmüş olmalılar ki biri iki büyük sepeti ıhlaya ıhlaya tepemin üzerine yerleştirdi. Diğerinin sırtından daha büyük bavulu alarak karşı tarafıma tıktı. Diğer iki el çantasını köşelere koydu. Bunlar yetmiyormuş gibi bir de kahve rengi koca bir çuvalı harice açılan kapının önüne dikine oturttu», (*Romanya Mektupları*, İstanbul, 1333, s. 30).

Bu bahsî bitirirken şunu belirtmeliyim :

Ahmed Râsim'in dil ve üslûp bakımından mühim hususiyetler değil, fakat bir bütünlük ve intizam gösteren eserleri birinci guruba dahil olanlardır. Onların dışında kalıp, müellifi geniş okuyucu kitlesine tanıtan ve meşhur eden yazılarında, lüzumundan fazla tabiîliğe özenilerek ve çok itinasız kaleme alındığı için, bozuk cümlelere ve anlaşılmasız ifadelere de rastlanmaktadır.

Bilhassa hâtırat ve seyahatname türünden eserlerde, hiç bir noktayı atlamadan nakletmek isteyen yazar, bazan cümleyi bir türlü bitiremez. Bu yüzden de başı ile sonu arasında irtibat kurulamayan uzun cümleler ortaya çıkar.

Hele yazı karşılıklı konuşmalar hâlinde seyr ediyorsa, o zaman «diyerek», «dedikten sonra», «deyince», «bunun üzerine» gibi zarf-fiil ve edatlarla cümle hem alabildiğine uzamakta, hem de aslı unsurları arasındaki irtibat kaybolmaktadır. Meselâ buna ait bir örnek verelim :

«Çocuk, değil kendisinin müdâvim bulunduğu mektebin hem hocasından, hem de başka bir mektebin hocası olduğunu bildiği şahsiyetten korkar idi. Bana öyle geliyor ki her mektebin kalfasından, bevâbından, baş hafızından, aminci başısından ananın :

— Bari gündüzleri olsun başımdan gitsin. Yandım bu oğlanın elinden, ne dur dinler, ne otur!

— Artık illallah ve resûluhu, yangın var diye sokaklara fırlayacağım! Tarzındaki şikâyetinin ev yıkımına varacağını his eden babanın bir sabah boynuna bir cüz kesesi geçirerek, evdeki küçük minderlerden birini yüklenerek kolundan tutunca :

— Hoca Efendi! Eti senin, kemiği benim, vasiyetiyle bir gün evvel teslim ettiği o haşarı toramana varıncaya kadar cümlesi karşısında mum direk durur, sesinden önündeki ders rahlesine sık sık vurduğu değneğin çat patından tir tir titrerlerdi» (*Falaka*, Hamdi Matbaası, İstanbul, 1927, s. 3).

Ancak, böyle bir kaç uzun ve bozuk cümle yâhud bazı can sıkıcı tasvirler istisna edilirse, Ahmed Râsim'in hâtırat, seyahatname ve hikâyelerin-

de o kadar tabii ve rahat bir anlatış vardır ki, insan o eserleri saatlerce, sayfalarını saymadan, zevkle okuyabilir. Ve satırlar arasında, mutlaka, kendi çocukluğundan, kendi hayat çevresinden bir çok sahneler bulur.

Esasen Ahmed Râsim'i başkalarından ayıran en mühim hususiyet de ondaki bu tabiiyet, bu rahatlık ve yazdıkları ile yaşadıkları arasındaki bu uygunluktur. O, gördüklerini olsun, yaşadıklarını olsun, o kadar canlı ve ince noktaları ile anlatır ki, okuyucu bunların muhayyile mahsulü olabileceğine ihtimal vermez :

«Daha küçük idim. Henüz sekiz dokuz yaşında var idim. Anâ yavrusu. Ah! Anamı pek severim. Benim hem babam, hem de en büyük velinimetimdir. Onun el dikişi dikerek beni beslediğini bilirim. Ben afacan, zavallı kadın, geçim derdinin verdiği bin türlü üzüntü arasında komşulardan da takdir işitir. Benim için onu azarlarlar. Ya birinin çocuğunu döverim. Ya top oynarken camı kırarım. Mektepten kaçırım. Bir kere kaçtım mı? Artık haftalarca gitmem. Gitsem dayak var. Bu korku beni tiril tiril titretir. Sabahleyin kalkarım. Güya mektebe gidecek imişim gibi hazırlanırım. Elime iki veya bir onluk verir. Bâzan :

— Oğlum! Râsim. Dünyada iki dalım var. Biri sen, biri Yusuf. Fakat o babasının yanında. O zengin. Bak ben fakirim. Oku. Adam olmağa çalış. Yavrum! Ben de ölürsen sen sonra sefil kalırsın. Yaramazlık etme. Beni üzme. Ötekinden berikinden söz işittirme. Sonra hırpalanıyorsun. Zaten dayak yemeden kuru kemik kaldım, tarzında nasihat verir.»

«Bir gün câmide oynuyordum. Ağır bir el kulağıma yapıştı. Ben arkadaşlarımdan biri çekiyor zanıyla etme, dönersem vururum diyerek elimdeki ceviz ile nişan almakta devam ederken bir sille enseme patladı. Yüzü koyun düştüm. Bir de ne bakayım? Kalfa. Ne?»

«Hayatım çekiliyor zannettim. Öteki çocuklar hep bana bakıyor. Ağlayamadım. Adamcağız cellâd gibi durmuş bakıyor, benim de burnumdan tiril tiril kan akıyor. Kalfa attığı tokadın ehemmiyetini anladığı halde yine o kan dökücü tavrı ile sert sert :

— Haydi mektebe!

Dedi. Cüz kesemin içindeki cevizlerle beraber yürüdüm. Mektebe yaklaştıkça korku arttı. Çocukların o kadar velvelesi arasında hocanın değneği şakırdıyor yine o kendini işittiriyordu. Bitkin, takatim kalmadı.»

«İçeri girdik. Ben daha girer girmez falaka da indi. Ayaklarımı çıkardılar. Herkeste sükût!»

«Ben bayılmışım. Eve gideceğim yürüyemiyorum. Ev de işten haberdâr.

Meğer bu belâyı başıma getiren o imiş. Hamama gidecekmiş. Beni mektepten almağa gelmiş, bulamayınca kalfaya söylemiş. O belâ da geldi. Beni buldu.»

«Valde benim dayak yediğimi biliyor â. Dövmedi. Yemeği yer yemez uyudum. Fakat dayak da canıma kâr etmiş olmalı ki inliyormuşum. Kadının merakı artmış. Ayaklarıma bakacağına yüzüme bakarmış. Ben o geceyi ağlaya inleye sabah ettim.»

«Hamama gittik. Valde az kaldı bayılacak idi. Ben de şaşırdım. Tırnaklarım mos mor? Kan oturmuş, kestikçe kan fışkırıyor. Annem ağladı bir daha o mektebe yollamayacağına dair and etti.» (*Gecelerim*, İstanbul, 1316, s. 10-11).

3. Röportajları, fıkraları, mizah yazıları :

Ahmed Râsim'i asıl meşhur eden, onu geniş bir okuyucu zümresine tanıtan yazıları bu guruba girenlerdir. Yazar, bahis konusu bu yazılarında, sadece çağdaşlarından değil, kendisinin diğer eserlerinden de oldukça farklı ve orijinal bir üslûp kullanır. Müellif bu tip yazılarında üç gaye gütmektedir:

1. Gördüklerini, bildiklerini ve duyduklarını mümkün olduğu kadar aynen anlatmak. Hiç bir teferruatı ihmal etmeden, bir «objektif» sadakati ile vermek.

2. Çok ve uzun yazmak. Anlatmak veya öğretmek istediği her hangi bir ciddi fikri olmadığı için, yazar, söyleyeceklerini teksif etmeği düşünmemiştir. Bu tip eserleri, insana onun yazı yazmaktan başka hiç bir işi ve mes'elesi olmadığı intübâmı vermektedir.

O, bütün bunları sanki birine inad olsun diye sayıp döküyor. Yahut da can sıkıntısı sebebiyle, sokaktan geçen otomobillerin plâka numaralarını okuyan bir insanın ruh hâleti içindedir. Burada daha önce tanıdığımızdan farklı bir Ahmed Râsim vardır.

3. Okuyucuyu güldürmek, eğlendirmek.

Bunu temin etmek için Ahmed Râsim, diğer gayeleri ile de uyuşabilen bir metod kullanmıştır. Hadiseleri anlatırken, tabiatı, eşyayı ve insanları tasvir ederken hiç kimsenin göremeyeceği, düşünemeyeceği kadar basit noktaları ve hususiyetleri mübalâğalı bir şekilde sıralamakta, sayıp dökmektedir. Meselâ herhangi bir şeyden bahsederken onun hemcinslerini, benzerlerini, zıtlarını bir çırpıda sıralar. Hattâ bu sıralama onda bir çeşit «mani» hâlidir. Bilhassa röportaj ve fıkralarında, böyle çeşit çeşit şeyleri sıralamak için âdetâ fırsatlar yaratır. Meselâ Kadıköyünden vapurla geçip Bâbi-

âliye gelişini anlatırken, köprüde bir arabaya rastlar. Haydi, o vesile ile bütün araba çeşitleri sıralanır :

«Orası güya araba sirki imiş gibi devrân-ı ber-kemal. Ama ne arabalar? Çekçeklerden tutun da paraşol, bağ arabası, fayton, ıbrık, kupa, lando, tek atlı, çift atlıların kâffesinden birer tane var. Atların donu da muhtelif: kır, bakla, demir kır, al, siyah, mahlut, benekli, beneksiz, abraş, bilmem daha neler! Merkep süvaran bile o tenezzühgâhda arasına görünüyor» (*Şehir Mektupları*, Cilt 1, s. 21). Bir başka vesile ile arabacıyı tasvire başlar :

«Bu âlet-i süvarın yaklaştıkça alâim-i vechesi, kıyafeti, tavrı, hâli aşikâr oluyordu. Uzunca, sarışın, kadınların bir gumûdi dedikleri rengin daha açık tonunda, başta bu âleme mahsus olan damalı kasketa, sırtında limonketen ve önü adetâ yeleklerin yanlarını kapayacak derecede düğmeli bir ceket, ham ipekten ma'mûl bir gömlek var, takma yakalı, püskül boyun bağlı, omuzları geniş, adalât-ı kenefiyesi ve adûdiyesi kuvvetli, beli bir kuşak ile mahsur, bir ucu kuşağa diğeri bismark renkli kısa pantolonun cebine dalmış gümüş veya tenekeden mamul bir zencir, ayaklarında dize kadar örten hafif kahverengi bir çorap ile alafıranga çarık var idi.» (*Şehir Mektupları*, Cilt 1, s. 14).

Şemsiyeli bir hanım görür, hemen çağrışım yolu ile bütün şemsiye çeşitlerini hatırlar ve sayar.

Yolda bir dilenciye rastladığını söyleyerek kısa bir giriş yaptıktan sonra, bütün dilenci tiplerini sıralar :

«Bizde dilenciler ayrı bir sınıf teşkil ederler. Aralarında meczub, ahmak, budala, âmâ, topal, sarsak, titrek, sulu, ayyaş bulunduğu gibi, fukara-yı sâbirin de vardır: sebilciler, okuya okuya gezerler, santur, nây, kaval, kemençe, keman, armonik, saz çalanları bu takımdandır.» (*Şehir Mektupları*, cilt 1, s. 32).

Bir başka sefer yazar boğaza gezmeğe gider. Acıkır; bir lokantaya girer. Garson yemek listesini getirir, verir: Artık dinleyin!.. Sadece o lokantada değil İstanbul'un, belki de hiç bir lokantasında bulunamayacak yemekleri liste hâlinde size sunar. Zaten bütün bu «senaryo» sırf Ahmed Rasim'e yemekleri sayma fırsatını vermek için düzenlenmiş bir oyundur.

Bu yüzden okuyucuya bazan gına gelir :

«Ben zâten deniz havasını bilirim. Beni her zaman açıktır. Lüzumundan fazla masrafa sokar. Listeyi ele alır almaz mürettebatın kâffesinden birer tabak yemek istedim. Ne de güzel, ne de mâhirâne yazılmış :

«Piliç suyuna çorba, piliçli pilâv, pırzola, tas kebabı, orman kebabı, şiş kebabı, dağ kebabı, büyük dere kebabı, patlıcan kebabı, kuzu ciğeri, kuzu başı, kuzu fırında, İzmir köftesi. Bunlar et nevinden. Gelelim sebzelere: patlıcan beğendi, patlıcan musakka, patlıcan oturtması, patlıcan silkmesi, patlıcan imam bayıldı, patlıcan dolması, ayşe kadın, barbunya, çalı fasulyaları, bamya (etli), domates dolması, türlü (güveç ile). Balıklar: barbunya (dolması), kefal (pilâkisi). Yemişler: kavun, karpuz, şeftali, armut (akça). Şarap, enva-ı penâyir.»

Bütün yemekleri sıralamak yazarı henüz tatmin etmemiştir. Bu defa da onların husûsiyetlerini sayacaktır :

«Tamam! her şey var. Fakat hangisini yiyelim. Çorba: hava sıcak. Tereyağlı pilâv: birdenbire tıkar. Piliç kızartması: kupkuru. Piliç soğuğu: söğüşten ne çıkar? Piliç ekşilisi: kimbilir nasıl şey? Büftek: burada pişiremezler. Filato : insan Yani'de olup da yemeli. Pırzola: bizde de yapıyorlar. Tas kebabı: yemeden bıktım. Orman kebabı: burası yeri değil. Şiş kebabı : biraz durdum. Dağ kebabı : iştmediğim bir taam. Büyükdere kebabı: şaş-tım. Patlıcan kebabı: şiş kebabından ne farkı var? Kuzu ciğeri: vakti geçti. Kuzu başı: işkembeci dükkânında mıyım? Kuzu fırında: şimdi tatsızdır. İzmir köftesi: hiç sevmem. Patlıcan beğendi: patlıcanı ez, üzerine tas kebabı koy, ver müşteriye, yenmez. Patlıcan silkmesi: kezâ. Patlıcan imam bayıldı: zeytinyağlıdır. Patlıcan dolması: bir tanesi yenir. Ayşe kadın; barbunya, çalı fasulyaları: sebze dedik a. Bamya (etli) : sıvışık. Domates dolması: iyi pişiren olsa. Türlü: karma karışık şeylerden hazzetmem. Barbunya: bu fena değil. Hem alafırangada önceden balık yenir. Kefal pilâkisi : şimdi hiç yenmez. Kavun: Acaba top atan mı? Karpuz: soğuk mu? Şeftali: sulu mu? Armut: porsiyonu kaç? Şarap: yerlidir. Envâ-ı penâyir: malum a. Kaşar, beyaz, giravyer, felemenk.» (*Şehir Mektupları*, cilt 1, s. 48-49).

Yazar, sıcak bir yaz günü, denize giden birine tesadüf eder. Ahmed Râsim için bu kaçırılmaz bir fırsattır. Denize gidenlerin kıyafetleri ile yüzme çeşitleri hakkında bütün bildiklerini sıralar :

«Bilmem hiç dikkat ettiniz mi? Ekseriya başında alafıranga bir takye, keten gömlek, burmalı da ucu topuzlu boyun bağı, açık renk ceket, belde cimnastik tokalarını andırır bir kemer. Dar, hafif bir pantolon, renkli çorap, şık terlik azmanlarından bir iskarpın, bir elde kayışla merbut hamam takımı, bir elde sarımtırak kumaşlı bir şemsiye. Buna bir de gözlük ilâve ederseniz, denize alafıranga dâlicilerden birini görmüş olursunuz.»

«Kulaçlama, köyükleme, sırt üzeri, balıklama, yan çaprazı, dalma, yarama, tarama tarzlarında yüzerek ve ba'del huruç başlarına birer maşrapa tatlı su dökerek giyinip hanelerine giderler.» (*Şehir Mektupları*, Kader Matbaası, 1328, İst. s. 10).

Bir başka sefer avcılara tesadüf eder :

«Yazmayım diyorum. Yine yazıyorum. O ne kıyafet? Başında siyah tüylü kıvrık kalpak. Üstünde şayak. Ekli yaka, arkası taraka. Yanlar yarık, yukarıdan aşağıya cep bir ceket, çift sıra düğmeli jile (cepken). Fişeklik, onun altında tırablus kuşak, aba pantolon, üstü çarık tulum. Çarığın altında kalın, tüylü Bursa çorabı. Ellerde, omuzlarda adamına göre santıral, bake, lıkoşe tüfenk.» (*Şehir Mektupları*, cilt 3, s. 51).

Şu satırlar da bir tiyatro gecesini tasvir ediyor :

«Sahne-i âlemde bir gece.

«Nazarım o derece âsâr-ı telâş ile çırpınıyor ki üst kat localarından birinden çıkıp diğerine sokulur sokulmaz o âşiyân-ı muhabbetten pırrı! diye uçarak yandakine, daha ötekine giriyor, muttasıl sevdâvî bir nigah, müptelâ bir mağz-ı şûride, süzgün didelerle ağlamış bir sûret, kımıl kımıl oynayan bir dudak, yutkuna yutkuna mahrekinden oynamış bir gırtlak, düşüne düşüne hasır çöpüne dönmüş bir gerdan, üzüle üzüle sine ile hançere arasında çökmüş bir oyuk, ayıla bayıla damarları çıkık, parmakları kuru bir el, sallana sallana ızâm-ı fıkârîsi eğilmiş bir sırt, tepine tepine yassılaştırmış iki ayak, ağlaya ağlaya ıslanmış bir mendil, koklana koklana yıpranmış bir çiçek, yazıla yazıla hırpalanmış bir nâme-i muhabbet, saklana saklana çürümüş bir mandolina, bin kilo garâm-ı bar-girân altında ezile ezile belirsiz olmuş bir hiss-i âşikâr, şakşakadan pancara dönmüş bir iki avuç, lâklakadan kurumuş bir dil, öksürükten âzürde bir ciğer, heyecandan pejmürde bir kalb, inkisar-ı iştihağan bî-mecal bir mi'de, çifte tellide hoplamadan baygın bir göbek, Arifin kömikliğine gülmeden hâli kalmamış bir adam, kuva-yı maddiyeye esir olmuş lâyetecizza bir kaşınma, dediğim numarada kalıplı bir fes, bildiğim gustoda bir yakalık, sevdiğim tarzda bir kıravat, istediğim gibi bir palto, giydiğime benzer bir ceket, bir tek düğmesi kopuk bir yelek, yandan çizgili bir pantolon, potini eski, lâstiği yeni bir pabuç, üzeri ipekli baş parmak tarafı yırtık bir çorap, tiriko bir don, al tavanlı yandım allah bir fanila, biri yüksek biri alçak iki omuz, darabât-ı hicrandan çürük içinde kalmış bir göğüs, şıkır şıkır oynar bir çift kol, fıkır fıkır kaynar bir gövde, kara, sarı, ter, pala, pos, bükme, kırma, kıvrırma, biri aşağı biri yukarı, maşalı, fırçalı, koz-

matikli, sivri, uçları küt, yayık, dik, yumuşak, kıranta, kırçıl, kır, ak, hiç yok bıyık, nev-hat, nev-resin, alagıran, favori, çatal matal kaç çatal, top, kaba, tahta, seyrek, kösemsi bir sakal, çatık, az açık, ekli, düz, ince elifi, öne düşük, kalkık, gür bir kaş, yanak döven, uzun, kıvrıkcık, dökük, arpacık felâket-zedesi kirpik, alaburus, yandan nadaslı, kıvrır kıvrır, perişan, taralı, müzellef, arkadan bombeli bir takım saç, iri, ufak memeli, yapışık, sayvânî, dikili, yekdiğerine eş iki kulak, gül, karanfil, güdük tırnak arıyor» (*Şehir Mektupları*, cilt 1, s. 121).

Her zaman böyle vesileler bulunmaz. O takdirde yazar konuya doğrudan doğruya girerek zihni bir gayretle sıralama arzusunu tatmin eder. Meselâ aşağıda çağrışım yolu ile, aklına gelen bütün renkleri saymaktadır :

«Rumeli kıyılarına işleyenler iskelelerden topladıkları ahaliyi boşaltıyorlarmış. Tam vakti!.. Hem de bundan münasib zaman olamaz. Şu renk kelimesini tâmik edeyim dedim.

«Nazarım birden bire nar çiçeği fesli, kahve paltolu, beyaz yelekli, bismark pantolonlu, kırem eldivenli, cam göbeğinin koyusu üstü laden benekli boyun bağlı bir efendiye tesadüf etti. İskarpınleri ne renktedir diye bakayım derken, bir çift kula atlı bir araba hâil oldu. İspir: kır bıyıklı, deve tüyünün açığı kostümde. Varda! deyip duruyor. Bir madama fakat şık. Başındaki şapkaya bizim bahçenin çiçeklerini yığsanız yine az gelir. Gül kurusu renginde, kar topu gibi çiçek, arasında parlak koyu eflâtûnî bir tüy ile iki tarafından al ebrulî iki tüy daha. Şapkanın kenarının biraz yukarısında bir sıra vişne çürüğünü andırır, gelincik alına benzer, leylâkî çiçekler var. Beyazı çok, siyahı az bir tül. Ondan sonra galibardanın açığı, bombeli, gerdan tarafından rüzgâr ile kabarık ceketimsi bir şey. Yenlerinde horoz ibiğinin açığı dantelâlar. Belde tokalı siyah İngiliz kemeri. Pişmiş ayva bir jupon, ayaklarda bal rengi bir iskarpin. Onun da ne türlü çorap giydiğini göreyim diye baldırlarına doğru medd-i nigâh eylerken, bir feryad-ı can-hıraş beni titretti» (*Şehir Mektupları*, cilt 1, s. 35).

Bazan akla şu da geliyor. Acaba yazar bilgiçlik taslamak için mi bütün bildiklerini böyle sayıp dökmektedir. Fakat hayır. Eğer öyle olsaydı, bu huyunu ciddi, öğretici eserlerinde de gösterirdi. Halbuki o eserlerde konuyu uzatmaktan bilhassa kaçınır.

Yazar acaba sadece komiği bulmak için mi bu yolu seçmiştir, bilinmez. Buna bir «merak» yahut biraz daha ileri giderek bir «mani» demek doğru olur.

Bazan da halk arasında yaygın fıkraları ele alır ve onu kendi üslûbuna göre düzenler. O zaman herkesçe bilinen bu fıkra ayrı bir hususiyet kazanır.

«Bir gün evin içinde bir kıyamet kopar. Harem, selâmlık karma karışık. Herkes efendinin gözlüğünü arıyor. Ayvaz, at uşağı, bahçevan bahçede, büyük kâhya, küçük kâhya, kahveci, ibriktar sofa ile selâmlık odalarında, aşçı, yamakları, kılarcı, ayvaz mutbah ile müştemilâtında, ispir ile arabacı, çırakları arabalar ile faytonda, dadı, bacı, daye kadın haremde sofa ve odalarında, halayıklar efendinin yatak, yemek, çamaşır, tuvalet hanelerinde, hanımefendi, kerimleri elleri böğründe, efendi hem haremde, hem selâmlıkta taharri ile meşgul. Bir velvele, bir azar, bir tekdir, bir feryad, bir ağlama, bir homurdanma, bir mırıltı, bir korku hüküm-fermâ. Ayvaz sap-sarı, kâhya endişe-nâk, arabacı şaşkın, aşçı mütehayyir, dadı, bacı gözlüğe lâ'net-han, halayıklar «şeytan aldı götürdü, çalamadan getirdi» ed'îye-i celbiyesi ile demsaz, iblise söğen sögene.

«Bu hâl hayli sürer. Ev halkı da yorgunluktan nefes almak için birer yer bulurlar. Bu aralık, baş kâhya huzuruna çıkar. Evvelce telâş ile huzur u ihtiyadını kaçırmış imiş. Bir aralık kendini toplayıp da efendisinin yüzüne bakınca ne görse beğenirsiniz: Gözlük efendinin alnında duruyor. Fakat efendi, yine ter ter tepiniyor. Gözlük bulunmazsa cümlesini kovacağını söylüyor. Kâhya, sözünü bilir takımdan olduğu için efendiyi körlük ile ittiham etmek istemeyerek tehdidât-ı vâkıyaya karşı :

— Merak etmeyin efendim. Buluruz. Şimdilik alnınızdaki gözlük ile vakit geçştirin de biz de ötekini ararız, diye cevap vererek, efendinin hidetini yener (*Şehir Mektupları*, cilt 1, s. 19).

Ahmed Râsim fıkra ve röportajlarında çok zaman çeşitli halk tabakalarına mensup kimselerin dili ile konuşur ve bunda çok muvaffak olur. Argo kullanır. Tekerlemeler alır. Ancak, şive taklidi yapmaz. Yani kelimeleri halkın telâffuz ettiği yanlış şekli ile almaz. Kelimelerin aslı hüviyetine riayet eder. Argonun yanında, Rumca, Fransızca kelimeler de kullanır.

Bacının konuşması :

«— Hanım, bana böyle dese, ben gider başlarım. Âlâ, yeni urbalar, başta altınlı, nazarlıklı fesler, ayakta gıcır gıcır potinler... Yan tarafında sırmalı cüz keseler... Kim istemez! Sana bir pufla minder yaparım, oturdun mu başın tavana değer! Herkes de maşallah der...

Hem okuyanın ağzı mis kokar. Çünkü her gece uykuda melekler öperler. (Anneye dönerek) :

— Hanım, benim oğlum hiç istemez olur mu? Bakın, ben okumadım da yüzüm böyle kara oldu. (*Falaka*, s. 16).

Tekerleme :

«Ebe Hanım — Dünkü öğrettiklerimi ezberlediniz mi?

İkisi birden — uç uç kırlangıç, kırlangıcın saçağı, eskicinin bıçağı, elimi kestim neyleyim. Yağlık getir sileyim. Yağlıgımı yoğurdum, gelinciği doğurdum. Balcı kızı bıçakda, kahve dökken ocakta. Atlara bindireyim. Köylere göndereyim. (*Şehir Mektupları*, s. 48).

Argolu Konuşma :

«Yahu batmadığımızı bin şükür.. Bu ne hâl!.. Kandil akşamı mı, orospu bayramı mı?.. Tu... Allah belâlarını versin... Bunların babaları, kocaları yok mu? Hele şunun biçimine bak... Hamam bohçasını kışına mı bağlamış, ne halt etmiş...» (*Şehir mektupları*, s. 11).

Bir bayram gününü okuyalım :

«Hem bayram, hem karnaval. Maskaralık topukta yüzüyor. Aman köprüye gidin. 4 numara da dolmuş 5 numara da. Aman bir kavga var. Yine mi köprücüler! Nasılsa bu sefer hakları var. Oo! Oo! İş büyüdü! Başı yazmalı, mavi gömlekle, saltalı biri bağıyor. Sarhoş. Herifin gözleri şaşı şaşı bakıyor. Galiba yeni kekeme olmuş. Pepe gibi lâf ediyor. Yayık yayık.

— Vermeyeceğim bakayım! Ne yapacaksın! diyor. Anladım. Bıyıkları tükürük donanmış. Sarhoş. Köprücü de farkında: Yakasından tutmuş hem sürüyor, hem de: yarım şişe az içseydin... diye söyleniyor.

Bir hovarda daha! Bunun da gözleri şaşı, boynu bükük. Üfürüyor, tükürüyor. Fakat bu paralı soyu.

— Boz! diye bir İngiliz lirası çıkarmış direniyor.

— Olmaz.

— Olmaz mı? Ben de geçerim.

— Olmaz.

Ne yapacağız? Belâya mı gireceğiz?

— Girersen ne olur.

— Al öyle ise (yanındaki arkadaşı tutuyor)

Bu gelen küme daha karışık. Gürültülü.

— Çopur be?

— Ne var ulan!

— Mangizleri uçlan.

Maruf boncuklu kese açılır. Köprücü memnun. Eğer bunlar çingar çıkarırlarsa işler aynasız olur ha!

Tararay ram, tararay ray ram

Tararay ram tara ray ray ram

Adam! Aman! Âmâân! Aman buvu. Gözün kör olsun sofı! (Ş. *Mektupları*, c. 1, s. 7).

Yabancı kelimelerden bazıları :

«Apartman, ajans, alaburus, adiyö, familya, jüpon, ekspozisyon, sivilize, enternasyonal, minyon, miting, mösyö, marka, matmazel, palyaço, kostüm, kart-vizit, lak, modâ, cimnastik, boykotaj, şantöz, tabuldot, monşer, akord, fizyoloji, matinelik...»

Argo sözlerden bazıları :

«Araklamak, gagalamak, tokatlamak, mandipsi, kabadayı, abayı yakmak, piyasa etmek, mangiz uçlanmak, moruk, marizlemek, sıfırı tüketmek, cızlamı çekmek, aşırmaq, ulan, be, kıyak...»

Ahmed Rasim'in, bu guruba dahil eserlerinde belki konu ile tezat teşkil etmek suretiyle komik yaratmak için bazan eski tarz bir üslup kullandığı görülür. Fakat sıralamalar gene devam etmektedir.

«İâne sergisi piyango biletlerinin yakketâzı ve erkam-ı mukayyedenin ser-firazi olup, hisse-i sefalet ber-endazesine bin aded lira-yı osmanı isabet ser-firâzi olup, hisse-i sefalet ber-endâzesine bin aded lira-yı osmanı isabet hulya mânâsında sayir ü manzur olan dâfi-i renç ü anâ ve zaman-ı keşidesi henüz şeref-i hulul edemediği cihetle şimdilik sâlib-i huzur u safa olan el-meşhur v'el-maruf 49775 nam rakamı hafıza-ârânın olur da karı koca, baba oğul, çoluk çocuk, hizmetçi uşak, aşçı ayvaz, espir, seyis meyanlarında ve hariçte şüreka, rüfeka, konu komşu v'el-hasıl kâffe-i âşına arasında mûcib-i cidal ü nizâ olduğu ve pay mes'elesi ile bana ne vereceksin, ne verirsin muhasebatının küll-i yevm mütekabilen bir âvarde-i zebân-ı istisfar olduğu matbaamızca haber veriliyor. (Şehir *Mektupları*, cilt 1, s. 74-75).

İncelememiz sonunda edindiğimiz kanaatı şöyle özetleyebiliriz :

Ahmed Râsim röportaj, fıkra ve mizah yazıları ile orijinal bir şahsiyettir. Realizme fazla bağlı oluşu ve çeşitli halk tiplerine eserlerinde fazla yer verışı ile Hüseyin Rahmi'ye, aşırı popüler yönü ile Ahmed Midhat Efendiye, teferruatı ihmal etmeyen ve kuvvetli bir müşahedeye dayanan intiba-

larını sade bir üslûpla anlatması bakımından da Mehmed Âkîf'e benzer. Fakat Râsîm onlara benzeyen yönlerinde de çok mübalâğalı olduğu için, o usta yazarlardan hayli uzaklaşır.

Böylece, onlarda birer meziyet olan bu hususiyetler, kalemine bir orijinallik kazandırmakla beraber, Ahmed Râsîm'de bir kusur, bir zaaf teşkil eder. Çünkü o en ufak bir «ayıklama», bir «seçme» yapmadan yazmaktadır. Tıpkı, çarşıdan, işe yarasın yaramasın, her gördüğünü alıp eve depo eden meraklı ve acâip huylu bir insan gibi. Bu bakımdan o, okuyucuya kaleminden çıkmış bir yazı değil, sanki yığınla malzeme sunmaktadır. Buna orijinallik dense de şan'atkârlık denemez.

Fakat san'at bakımından zayıf olan bu eserin muhakkak ki hem içtimâî, hem de edebî ve tarihî değerleri büyüktür.

Bunlarda ikinci Meşrutiyetten itibaren, her şeyi ile bütün İstanbul vardır.

Tiyatro, sinema, kahve, gazino, meyhane, kumarhane, fuhuş yuvaları gibi her türlü eğlence yerleri; okullar, matbaalar, camiler, medreseler gibi kültür ocakları; mahallî renkleri ile bütün semtler; horoz döğüşleri, koç vuruşturmaları, at koşuları, canbazhaneleri ile bütün halk eğlenceleri; akıllısı, delisi, âlimi, meczûbu, paşası, efendisi, uşağı, cahili, kadını, çocuğu ile akla gelebilecek her sınıftan ve cinsten tip tip insanlar... Sokaklar, çarşılar, pazarlar, konaklar, yalılar.... Ahmed Rasim'de bunların hepsini buluruz.

Ahmed Râsîm'in eserlerinde görülen mühim bir hususiyet de, kelime çeşidi bakımından çok zengin oluşudur. Yazar, hem devrinin yazı dilinde kullanılan bütün kelimelere, hem eski süslü nesir dilinin gerektirdiği «ağdalı Osmanlıca»ya, hem de İstanbul halkının mahallî şivesine tam mânâsiyle hakimdir. Ancak, böyle bir hakimiyet o devir yazarları için gayet tabîî görülebilir. Ama Ahmed Râsîm'in bildikleri bu kadarla kalmıyor. O, bütün esnafın, bütün meslek mensubunun kelime, terim ve üslûbu ile konuşur. Tabirleri onlar gibi yerli yerinde kullanır. Ayrıca, her yazarın aralarına girmeyeceği yahut ilgi duyamayacağı meslek ve muhitlere kadar Ahmet Râsîm girmiştir. Meyhaneci, arabacı, seyyar satıcı, simitçi, salepçi ve işkembeciden, saray kethüdasına, konak kalfasına, köşk bahçivanına kadar herkesin ağzındaki günlük sözler, Rasim'in eserlerine serpiştirilmiştir. Diğer taraftan yazar İstanbul'daki Rum, Ermeni, Yahudi azınlığının da hem kelimelerini, hem de telâffuz tarzını ustaca taklit etmiştir. Bir de Rumeli göçmenlerinin şivesini çok iyi aksettirmiştir.

İşte bu sebeplerle, Meşrutiyet devri Türkçesinin bir lügatı yapılmak istense, ilk baş vurulacak kaynak Ahmed Râsim'in eserleri olmalıdır. Gene, eski İstanbul argosu yahut esnaf ve zanaatkârların dilleri hakkında yapılacak bir inceleme için de, en zengin kaynak Râsim'in kitap, makale ve röportajlarıdır. Ne var ki, böylesine kuvvetli bir kalemin, böylesine verimli bir yazarın ve bu derece zengin bir dil hazinesinin mahsulleri elimizde yoktur. Bugünkü nesiller yazık ki, o hazinenin anahtarından mahrumdurlar.